№ 172 Սեպտեմբերի 17 (29) 1881 Սեպտեմբերի 17 (29) № 172

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ· Նամակ Շուշուց· Ներքին լուրեր·—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ· Հայոց խնդիր· Անգլիա· Նամակ Թիւրքիայից·—ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ· — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ·—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ· Տնտեսական հարց և ազգային կրթութիւն·

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

—

Սեպտեմբերի 1-ին

Պատիւ ունեմ յայտնել շուշեցի այն պարոններին, որոնք թէ ճշմարիտ, թէ սուտ (վերջինները չեմ իմանում ինչ չար նպատակով) հրապարակապէս բացատրութիւններ են պահանջում Շուշվայ հասարակական գրադարանի մասին, մինչդեռ նրանք արդէն ստացել են իրանց ցանկացածը և միշտ կարող են ստանալ Շուշու մասնաւոր գրատան մէջ· Արցախեցու («Մեղուի» մի համարի մէջ յայտնած) պահանջից ստիպված պէտք է յայտնեմ, որ հասարակական գրադարանի կանոնադրութիւնը ուղարկած է Գանձակի նահանգապետին երկու տարի առաջ, հանդերձ խոնարհաբար խնդիրքով քաղաքի ներկայացուցիչներից, թոյլ տալ բանալ այդ կարևոր հաստատութիւնը· 1880 ամի սկզբումը Շուշու գաւառապետից նահանգապետը պահանջել է կայացնել ընդհանրական վճիռ (мірскій приговоръ), որ և կատարված է մէկ քանի ամիսներից յետոյ, բայց մինչև այժմս ոչինչ պատասխան չը կայ, չը նայած, որ քաղաքը երեք անգամ կրկնել է իր խնդիրքը զանազան ժամանակներում, վերջին անգամը, բոլոր ստորագրութիւնով, ուր ուղղակի խնդրել են հարցը վճռել կամ այսպէս, կամ այնպէս, վասն զի գրեանքը, կահ-կարասիքը և այլն փտում են ի զուր· Բայց մինչև այժմս ոչինչ պատասխան չը կայ·

Այս տարի ապրիլ ամսին, երբ բացվեց Շուշու մասնաւոր գրատուն—ընթերցարանը՝ հասարակական գրատան վարչութիւնը բարւոք համարեց իր գրեանքը, կահ-կարասիքը տալ իր պատասխանատուութեամբ և գրատան անդամների համաձայնութեամբ յիշեալ մասնաւոր գրատան, այնպէս որ մեր անդամները իրաւունք ունենան առանց նոր վարձի ամբողջ տարին կարդալ թէ ընթերցարանի և թէ գրատան մէջ· Բայց երբ հասարակական գրատուն բանալու թոյլտւութիւնը ստացվեց, այն ժամանակը մեր բոլոր գրեանքը, կահ-կարասիքը պէտք է մեզ յետ դարձնեն· Տարեկան անդամների թիւը մօտ 80 է, դրանցից միայն յիսունն է վճարել իր վարձը, ընդամենը 500 ր., որոնցից 60 րուբլին կորած է մի պարոնի ձեռով, որը իր ժամանակին կը հրատարակվի, մնում է 440 րուբլի· Հասարակական գրատունը ունի մօտ 500 հատոր գըրեանք, ստանում է մօտ 300 րուբլու արժողութեամբ ամսագրեր և օրագրեր, թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ վրացերէն· Ծախսում է իր հաշւից, տուն, գրապահ, ծառայ, փայտ, ճրագ և այլն ունենալու համար 440 մանէթից աւելի փող, ուրեմն, որտեղից այդ է բոլորը, պ· Արցախեցի· Դրա համար մատեան—ամսագիր կայ, կարող էք ամեն օր ստուգել· 440 մանէթ փող ունենալ և ծախսել մօտ 1000 մանէթ, դա հետաքրքրութեան արժանի բան է· Սրբազան պարտք եմ համարում հրապարակով յայտնել, որ գրեանց և պարբերական թղթերի մեծ մասը նուիրատուութիւններ են, որոնց համար իր ժամանակին վարչութիւնը հաշիւ կը ներկայացնի· Ոչ ուրիշ քաղաքացիք, օտարները և մանաւանդ աղքատ ուսումնականները աւելի են օգնում այս գործին, քան թէ բուն, հարուստ ղարաբաղցիք, որոնք իրանց չար լեզւով, անտարբերութիւնով, մէկ քանիսն էլ մատնութիւններով մեծ վնասներ են պատճառում այդ բարի գործին· Այդքան լրագրեր, օրագրեր են ստացվում գրատան մէջ, արդեօք քանի «խօջաներ», «իշխաններ», արխի—չարչիներ են գալիս, կարդում· Ցաւալի է տեսնել «Թօփխանան լիքը» հարուստ իշխաններով, սանդուխները տրաքելիս արծաթից, փորերը «չաղութենից», իսկ գրատունը իր չնեմարանով, որը հաւաքած է աղքատ մարդկերանց գրպաններից, առանց ընթերցողների· Այո, այդ բոլորը կարող էր մեզ յուսահատեցնել, եթէ մենք սկզբիցը աւելի վատը չը լինէինք սպասած· Գրատան հաշիւը, ընթերցողների, կործանիչների, նուիրատուների թիւը և այլն, բոլորը իր ժամանակին կը տպագրվի·

Մ· Առաստամեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Յօգուտ «Ժուրնալ դ'Օրիանի» ստացանք Թիֆլիսից Աւետիք Վարդապետեանից 2 ր., Կիշնեվից, Ստեփաննոս Վ. Մխիթարեանից 4 ր., Ջալալօղլուց, Միքայէլ Խանազեանից 5 ր., Բագուից բժիշկ Արամեանից 4 ր., Կիևվից, Լուկեան Ջակիևվից 4 ր. և Գրիգոր Բօյաջեանից 4 ր., Ջիբրայիլից, Ալէքս. Մելիք-Շահնազարեանից 10 ր.· Ուրեմն ընդամենը առաջվայ փողերի հետ, հաշւելով և այն 413 րուբլ, որ Ղարսից արդէն ստացանք և որի ցուցակը կը տպենք, ունենք այժմ 1035 րուբլ·

—

Ստացանք յօգուտ Կ. Պօլսի «Միացեալ ընկերութեան» Ջիբրայիլից պ. Առաքել Վարդապետեանից 10 ր., Միքայէլ Քամալեանից 10 ր. և Թիֆլիսից պ. Աւետիք Վարդապետեանից 3 ր.· Բացի սորանից Ալէքսանդրապօլից պ. Մարտիրոս Բաղդանեանից, որ մասնաւոր վէճ ունէր իր մի բարեկամի հետ և այդ գործը խաղաղ վերջանալով, ստացանք պարոնից 30 րուբլ, իր սեփական պահանջը իր բարեկամից, որ նա նոյնպէս նուիրում է յօգուտ «Միացեալ ընկերութեան»·

—

Ստացանք «Ժուրնալ դ'Օրիան» լրագրի համար պ. Ս. Բէգնազարեանից, Երևանից 4 ր.· Առաջվայ փողի հետ կանի 1039 րուբլ·

—

Տպում ենք Ղարսից ստացած յօգուտ «Ժուրնալ դ'Օրիան» ուղարկված 100 րուբլ գումարի նուիրողների ցուցակը· Գրիգորիս եպիսկոպոս Աղաւնեանց, բժիշկ Ալէքս. Ղազազեանց, բժ. Ալէքս. Տէր-Յարութիւնեան, բժ. Գէորգ Կաճկաճեանց, Սարգիս Մուպայաճեանց, Բարսեղ Արէլեանց, Տիգրան Ախշարումեանց, Գաբրիէլ Էհրամջեանց, իւրաքանչիւրը տուեցին 8 րուբլ· Ալէքսանդր Բէգեանց, Սարգիս Թոսեանց, Բարսեղ Մանուկեանց, Գաբրիէլ Թէլեթեանց, Մանուկ Բաղդասարեանց, Սարգիս Մուրուզեանց, Ստեփան Եղիգարեանց, Գալուստ Բաղրամեանց, Արշակ Յովհանջանեանց իւրաքանչիւրը 4 րուբլ· Իսկ 313 րուբլ գումարի ցուցակը կը տպենք առանձին·

—

Պ. Ղազեանց խնդրում է մեզ յայտնել, որ նա բաց է արել Թիֆլիսում, այս սեպտեմբերի 1-ից, պարելու դահլիճ, որտեղ ուսուցանում է բոլոր եւրոպական պարերը· Համաձայն է դասեր տալ տներում և ուսումնարաններում· Դահլիճը գտնվում է Ներսիսեան դպրոցի հին շինութեան մէջ, որտեղ կարելի է իմանալ և պայմանների մասին·

—

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ մեզ գրում են· «Օգոստոսի 24-ին տեղիս հայոց հոգևոր դպրոցներում ուսում սկսվեցաւ· Հասարակութիւնը համակրութեամբ է վերաբերվում դէպի մեր դպրոցները· Օրիորդաց դպրոցում բացի գիտութեան առարկաներից այս տարի նա ընդարձակ ձևով մտցնվեցաւ արհեստի մատակարարութիւնը· բացի թելահիւս արհեստից, պէտք է նաև կանօնաւոր կարի և ձևի արհեստը ուսուցանվի, որպէս զի ուսումնաւարտ աշակերտուհիները կարողանան ազնիւ կերպով հաց ճարելու ճանապարհ բանալ իրանց համար»·

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

—

Տնտեսական հարցը, դուրս եկած իր առաջին հրջանից, որ իր ծննդական շրջանը կարելի է անուանել, նուազ առ նուազ սպառնում է դառնալ մի ազգային խնդիր, այս բառի բուն նշանակութեամբ· Ծաւալելով Հայաստանի ծայրէն ի ծայր, նա դրանով արդէն իր կարևորութիւնը ամենաակներև կերպով ցոյց տուեց· իսկ եթէ նա ամենքի մօտ նոյն հիւրասիրութիւնը չը գըտաւ,—մեղաւորը նա ինքը չէ, նա, որ իբրև մի բնական հոսանք, իր ընթացքով կընթանայ, այլ մեղաւորը նրա ելքը փակողներն են, որոնք չեն զգում, թէ այդպէս վարվելով նրանք պատճառ կարող են լինել հեղ հոսանքին ծով դառնալու, մի ծով, որի ճայթման բուռը ձայնից նըրանք առաջինը պիտի լինեն, որ սարսափով պիտի փախչեն·

Կարելի է ենթադրել, որ հայկական տնտեսական հարցին ՚նուազ կարևորութիւն տուողները երկու տեսակ անձեր են. անձեր՝ առանց պարզ հասկացողութեան այն դիրքի վրա, որը բռնում է տնտեսականութիւնը ազգութեան գոյութեան մէջ, և անձեր՝ որոնց համար Տաճկա-Հայաստանի արդի քաղաքական դրութիւնը դեռ պարզ չէ· թէ որքան այս ենթադրութիւնները հիմնաւոր կամ անհիմն են, այդ կը բղխէ հետևաբար մեր այս գրուածքի գլխաւոր դիտողութիւնների հաստատ կամ անհաստատ լինելուց·

Սակայն, ոչ թէ այդ հաստատելն է մեր այս տողերի գլխաւոր նպատակը, այլ այն, թէ ինչ բնաւորութիւն ունի և կամ պիտի ունենար տնտեսական հարցը Հայաստանի համար, որոշել այն տեղը, որը նա պիտի բռնէ մեր ազգային այլ հարցերի մէջ և այդ արած վերջացրած՝ քըննել այն առաջարկութիւնները և կամ կարծիքները, որոնց յայտնվելուն տնտեսական հարցի զարթնելը անմիջապէս տեղիք է տուած·

Առանց կանխապէս դատել ցանկալու, բերենք այն կարծիքները·

Հազիւ թէ սխալանքի տեղի տուած լինենք, եթէ այդ առաջարկների և նոցա պայմանաւորող ուղղութիւնների համագումարը այս երկու գլխաւոր կէտերի մէջ ամփոփելու լինենք· Միքանիսները այն կարծիքի են 1) Հայաստանի ազգային վերածնունդը նրա կրթութիւնից սպասելու է, ուստի կրթութիւն նրան մատակարարելով՝ նրա ազգային, քաղաքական և դոցա հետ միասին նրա տնտեսական զարգացումը ապահովել կը նշանակէ. երկրորդները յարելով իրենց համոզման վրա պնդում են թէ, 2) Հայաստանի ազգային և քաղաքական զարգացումը պիտի նրա տնտեսական յառաջադիմութիւնից սպասվի, ուստի տնտեսապէս նրան հոգալով՝ նրա քաղաքական ապագան ապահովել կը նշանակէ· Ուղղութիւնները այդ երկուքը լինելով, առաջարկները դրանց համապատասխան երկուքն են. առաջիններին համար՝ ուսումնարանը իր, կարճութեան համար ասենք, հոգեկիրթ առարկաներով, երկրորդների համար՝ նմանապէս ուսումնարանը, բայց իր հոգեկիրթ առարկաների հետ կից արուեստակիրթ առարկաներով·

Աչքի զարնող կէտը այս ուղղութիւնների և առաջարկների մէջ, որպէս և սրանց բերած ձևեր ֆօրմուլները ինչ են, այն է, որ նրանք բոլորը բղխած են մի գլխաւոր, իշխող գաղափարից, որը ոչ այլն է, եթէ ոչ՝ հայկական ազգի յառաջադիմութիւնը առհասարակ, վերցրած այդ ազգը որպէս բարոյական և մի և նոյն ժամանակ որպէս քաղաքական մի մարմին· Ի՞նչ է սրա հետևանքը. այն, որ ով առաջարկում է հոգեկիրթ կամ արուեստակիրթ դպրոցը որպէս Հայաստանի բարւոքման միջոց, նա չունի իր աչքի առաջ առաջի գծի վրա հայկական ուսումնարանի, հայկական արուեստի հոգսերը, վերցրած սրանց որպէս բուն ուսումնարան, որպէս բուն արուեստ իրենց տեխնիքական կողմերով. այնպէս որ իբրև թէ առաջինը ցանկար հայկական ուսումնարանը գերմանական դպրոցասէրի նախանձաքարը շինել, իսկ միւսը ցանկար հայկական արուեստին այն փայլը տալը, որով ֆրանսիացու քունը խանգարվէր և այն տարածութիւնը, որ անգլիական պառլամենտը այլ ևս ուրիշ աւելի կարևոր գործ չունենար, եթէ ոչ Հայաստանի յաղթող արդիւնաբերութեան դէմը առնելու համար, անգլիական երկիրների առևտրի վրա Հայաստանի հետ կռուողական արգելք դնէր…— ոչ և ոչ ոքի մտադրութիւնն է ուսումնարանից կամ արուեստից, եթէ կը ներէք ինձ այս խօսքը, մի մասնագիտական սիրոյ առարկայ շինել, այլ մէկի և միւսի ցանկութիւնն է՝ ուսումնարանի և արուեստների կատարելագործութեամբ հայկական տարրի, հայկական հայրենիքի քաղաքական ոյժը զարգացնել· Այլ խօսքերով ասած՝ այդ առաջարկութիւնները ազգային վերականգման սիստեմներ են·

Այլ երբէք չը պիտի մոռացվի այս եզրակացութիւնը, զի քաղաքական արգասիքն է մեր բոլոր ազգային գործողութիւնների ձգտալարը, զի նա է այն իշխող գաղափարը, որից գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար մեր մտածողութիւնները իրենց առաջի ալքիւրն են առնում և որի մէջ մեր համայն ազգային ձգտումները իրենց վերջին սահմանն են գտնում· Քաղաքական արդիւնքն է այն չափը, որով պիտի կշռվեն մեր ազգային շահերը· Բայց թէ արդեօք քաղաքական շահերին բոլոր միւս շահերի վրա իշխանութիւն շնորհելը խելացի վարվողութիւն է, այդ երբէք չը պիտի կասկածվէր, քանի որ այն բոլոր ազգերը, որոնք դրան չեն հետևած և կամ կորուսած են այդ տեսակէտը իրենց ազգային ցուցմունքների, մանիֆեստացիոնների մէջ, նրանք ամենադառը կերպով զղջացած են վերջը·—

Այդ այդպէս լինելով, հարցնում ենք, թէ արդեօք ինչ են նշանակում «քաղաքական շահեր» բառերը, երբ խօսքը երկրագործ, արհեստաւոր, վաճառական և ուսումնական դասի վրա է· ինչ կապ ունի քաղաքականութիւնը՝ ուսումնարանի և արուեստի հետ· խօսք չը կայ որ այդ կապը մի և նոյնն է, ինչ որ կայ առհասարակ կրթութեան և քաղաքականութեան մէջ, որովհետև թէ ուսումնարանը և թէ արուեստը մարդուս վրա այնպէս են ազդում, որ ազգային կեանքի համար նրանք այսպէս կամ այնպէս մի որոշ ուղղութիւն են ստանում· Ասել է թէ, մեր ուզեցածը այն է իմանալ, թէ ինչումն է կայանում քաղաքական կրթութիւնը և այդ ցանկացած կրթութեան ո՞ր մասն է բաւականացնում հո-